

Filip HAVLÍK: Z cyklu Těžká práce

MODRÁ KREV V ČESKÉ TELEVIZI: JAK VÁM BYLO PŘI ČETBĚ BEZRUČE?

IVO HAVLÍK

Shrňme, co jsme řekli: Šlechta je příliš zchátralá.
Bedřich Engels v březnu/dubnu 1847

V rámci vytrvale prodlužovaného seriálu Modrá krev, který co nevidět dospěje k tomu, že potomků šlechty žije víc než potomků poddaných, nám Česká televize představila dynastii karvinských uhlobaronů.

Vysílání bylo uvedeno avizem: „Pokora a úcta k lidské práci. Tak by mohlo znít krédo jednoho ze slavných předků starého slezského rodu Larisch-Mönnich, jehož potomci dodnes vzpomínají, že si neskutečně vážili slušných a pracovitých lidí. Čtvrtá řada dokumentárního cyklu o české šlechtě, která hrdě navazuje na kořeny svých slavných předků. Režie A. Činčerová.“

Uhlí vydělávalo, havíři živořili,

Larischové se hlásili k Říši

Rod především nepatřil mezi českou šlechtu, jak to televizní vyprávění tvrdilo. Larisch nepodepsal prohlášení třiatřiceti rodů české a moravské šlechty na podporu ohroženého Československa v září 1939. Po naší okupaci hitlerovským Německem se dokonce přihlásil k Říši, na rukávech civilního oděvu nosil svastiku.

Podívejme se však, jak to s onou „pokorou a úctou k lidské práci“ v Larischových dolech bylo.

Pracovní podmínky byly tvrdé i na tehdejší poměry. Dlouhé směny, běžně 10–12 hodin denně, často i 6 dní v týdnu, k tomu hodinu cesty pěšky k jámě a hodinu zpátky domů po vyfárání. Vysoké riziko úrazů, závaly, výbuchy metanu, záplavy, převržené důlní vozíky s uhlím. Z prachu havíři trpěli silikózou („černé plíce“), z námahy měli zničená záda a klouby. V podzemí se nehledělo na bezpečnost, ochranné pomůcky byly minimální, odpovědnost za běžné i smrtelné úrazy byla přenášena na horníky.

Larischovy doly patřily k technicky modernějším, ale to neznamenalo, že bezpečnější. Těžilo se ve špatně zajištěných hlubinách a překotně v zájmu maximalizace zisku. Mzda horníků byla na papíře slušná, ve skutečnosti sotva k přežití. Vyplácela se úkolová práce, výdělek závisel na vytěženém množství uhlí. Ze mzdy se sráželo nájemné za bydlení, dokonce za nářadí, za „pokuty“ (zpoždění při fárání, nízký výkon). Prostoje nebyly placené, při úrazu nebo nemoci kovkop (Bezručův výraz) neměl žádný příjem. Výsledkem bylo, že rodiny horníků žily trvale za hranou chudoby, i když uhlí vydělávalo miliony. Larisch obrovské zisky neinvestoval do bezpečnosti práce, nezvyšoval z nich životní úroveň svých zaměstnanců, ale skupoval hrady a zámky, vlastnil jich na padesát(!), např. Jevišovice, Kunštát, Dolní Žitovice, Raduň.

Místo bytů kostely

Jaké bylo sociální zázemí? Larischové stavěli tzv. hornické kolonie, malé dělnické domky (přeplněné, často bez kanalizace), nesrovnatelné s Baťovými vilkami ve Zlíně. Také háček byl

jasný: Kdo přišel o práci, byl vystěhován, ztratil střechu nad hlavou.

Zaměstnavatel měl obrovskou moc nad životem horníků. Larisch vlastnil podnikové obchody (vyšší ceny, dluhy), hospody, palírny lihu, pivovar, školy i kostely.

Karin Lednická v prvním díle trilogie Šikmý kostel píše:

Zatímco ona, oplakávající muže a syna (*zahynuli v Larischově dole - pozn. IH*), se musela kvůli živobytí přestěhovat do podzemního brlohu u Mokořky, začal nedaleko starého kostela vyrůstat nový, zpuštěný vysoký. Tolik spisovatelka Lednická.

Zatímco jí a ostatním vdovám nechal Larisch vyplatit až urážlivě nízké odškodné, na stavbu svatého Jindřicha přispěl víc než štědře.

Zatímco věž starého kostela bylo nutné snížit a zpevnit hrázdním, aby ji nepoškodily pohyby poddolované země, věž nová pyšně strměla až k nebi.

Barbora nebyla jediná, kdo svatého Jindřicha nepřijal, koho chvalo zpěvy na jeho velikost a velkolepost spíše popuzovaly. Larisch nenechal nový kostel vybudovat jako odpustek za to, že z karvinských lidí odírá kůži. Copak se dá s takovým úmyslem postavit opravdu svaté místo? Nedá!

Protí odborům i střelba do horníků

Bída vedla k sociálním konfliktům a stávkám. Protesty byly tvrdě potlačovány. Tzv. potíživé byli propouštěni. Larisch-Mönnichové byli známí tím, že se odborům bránili, dokud to šlo. Odbory na šachtách byly povoleny až pod tlakem horníků.

Shrnutí jednou větou: Havíři v Larischových dolech pracovali v extrémně těžkých a nebezpečných podmínkách, za mzdu sotva pokrývající životní minimum, se „sociální péčí“, která je činila zcela závislými na zaměstnavateli, smrt v hlubinách se brala za běžnou provozní nehodu, za kterou si havíř většinou mohl sám.

Ještě mezi válkami Larisch vyplácel tak hladové mzdy, že horníky 4. dubna 1925 přinutil k protestu na náměstí v Orlově. Před rozzlobené havíře a jejich manželky napochodoval kordón četníků a do bezbranného davu začal střílet. Na dlažbu padli čtyři lidé, z toho jedno dítě.

Něco o tom vím z rodinného svědectví, mezi protestujícími byli rodiče mé manželky, kteří se před smrtonosnými kulkami schovali za železniční násep. V sevřených policejních řadách stál můj dědeček, vrchní četnický strážmistr, kterého jsem nikdy nepoznal, zemřel v roce 1935.

Válečná kolaborace s Kruppem a Hitlerem

Za druhé světové války Larischovy doly zásobovaly německý zbrojní průmysl, především Kruppa, klíčového dodavatele zbraní pro nacistické Německo. Hitler do hlubin karvinských šachet posílal válečné zajatce různých národností, nejvíce ruské a ukrajinské. Uhlí kopali v režimu dnešní zkratkovité řeči 24/7, bez pořádné stravy a tekutin. Mnozí z nich sfárali jednou provždy, naprosto vyhladovělé a vyčerpané těžkou prací je v rubáních čekala smrt z hladu a vysílení.

Karin Lednická v trilogii Šikmý kostel o zajatcích uvádí: „Ti jsou tak zbědovaní, že nedokážou podávat požadované výkony, ani když je biče dozorců popohánějí zuřivěji než kdykoli dřív. Před pár dny prý jednoho zastřelili jen proto, že si do boty namísto rozedraných tkaniček našněroval ukradený drát.“

V archivu Ostravsko-karvinských dolů jsem viděl graficky nádherně vypravené fotoalbum z oslavy 25. narozenin Johanna Larische mladšího. Vřelé gratulace od vysokých důstojníků wehrmachtu, gestapa a SS oslavenec přijímal v sále vyzdobeném prapory s hákovými kříži a on sám si rukáv vlastního obleku přepásal bílou páskou s hakenkrajcem.

V dubnu 1945 Larisch pochopil, že druhou světovou válku,

Pokračování na str. 3

PETR BEZRUČ

Ty a já

Uхни mi z cesty:

černé mám ruce a vlhké mám šaty
kovkopem já jen a velmožem dnes ty,
z paláce ty, já jen z dřevěné chaty,
frygickou čapku mám, přes čelo stín.

A za mnou nelkají sirotků prosby,
sežrali tvoji jim zajíci pole,
bez srdce's, bez studu's - blesk tebe
rozbil,

z Beskyd jsem, hoře a poroby syn,
robím v tvých hutích a robím v tvém
dole,

žluč vře mi žilou, a robím ti přece,
chytám tvá drva na zpěněné řece,
černý jsem, chud jsem, pot přes čelo
letí,

nepláčou kvůli mně v Beskydách děti,
netiskl vdov jsem a nebral jim země,
zato jsem žebrákem, velmožem dnes ty,

přijel jsi na hory? Vari ode mne,
frygickou čapku mám, uхни mi z cesty!

Prozaik a literárny kritik Jozef Špaček (1950) vydal svoju deviatu prozaickú knižku pod nie celkom obvyklým názvom *STRATENÍ V ABECEDE*.

Autor, narodený a trvalo žijúci vo Skalici, je takmer celou svojou tvorbou pevne ukotvený v rodnom meste – tým je výnimočnou postavou medzi skalickými literátmi všetkých generácií. Najnovšia próza, geograficky oscilujúca medzi Bratislavou a Skalicom, je neobyčajne svojské dielo, ktoré sa pohybuje na hranici medzi spoločenskou kronikou, psychologickým portrétom a intelektuálnou reflexiou dejín.

Už samotný podtitul *Pokus o diptych* naznačuje, že nejde o lineárne rozprávanie, ale o kompozične premyslenú konštrukciu, kde sa jednotlivé časti navzájom zrkadlia, dopĺňajú a polemizujú.

Autor vstupuje do textu s ambíciou pomenovať jav, ktorý presahuje konkrétne postavy – jav dezorientácie človeka v priestore slov, ideológií, identít a spoločenských bublín. Motto Milana Kunderu (*Bezvýznamnosť, priateli, je podstata existence.*) i Rudolfa Slobodu (*Minulosť je čoraz neistejšia.*) presne vystihujú atmosféru knihy: ide o svet, kde sa významy rozplývajú a minulosť prestáva byť pevnou oporou.

Pohľad do spisovateľského zákulisia

Prvá časť, nazvaná *Kto je kto*, funguje ako ironická encyklopédia literárneho a spoločenského prostredia. Autor predstavuje jednotlivé postavy takmer heslovito, no zároveň s bohatým psychologickým a historickým pozadím – pritom využíva biografický tón, ktorý však postupne prerastá do jemnej satiry a kritiky.

Jozef Špaček sa pokúsil o dosť málo spracovaný ťah v umeleckej próze – pohľad do umeleckého, najmä spisovateľského zákulisia. Pozornosť uprel najmä na dve postavy – na „najmenej známeho literárneho vedca“ Viliama Lajšňa, a na jeho priateľa a kolegu, stredoškolského profesora „náhodného literárneho okoloídúceho“ Joža Efeka. Oboch spája, vcelku pochopiteľne, svet literatúry, ako aj to, že pochádzajú z toho istého mesta – Skalice. K rodisku však majú ambivalentný vzťah – Lajšňa býva v Bratislave, no v rodnom meste stále vlastní rodičovský dom, dochádza sem však len sporadicky; Efek, výrazne autobiografická postava, je hrdý lokálpatriot a ako správny Skaličan sa stará o vinohrad, je hlboko zakorenený v rodnom meste.

Tieto dve postavy zohrávajú dôležitú úlohu aj v mozaikovitej kompozícii celej prózy, keďže sa v nej vyskytujú aj samostatne pôsobiace segmenty – poviedka o učiteľovi vo výslužbe, ktorý sa po návrate do školy kvôli výpomoci nečakane ocitne pod študentským mobbingom, tiež príbeh o prozaikovi v situácii, kedy musí čeliť zásluhou vlastnej nepozornosti neľútostnému revízorovi MHD, alebo bizarná próza o dvoch hrobároch na skalickom cintoríne. A zrejme nenáhodne je v strede knižného textu dokonca obsiahla Jožova báseň o Skalici, dedikovaná tajomnej osobe K. S.

Zrejme ide o básnika Karla Sýsa,

ktorého básňou *Praha je...* sa Špaček pravdepodobne inšpiroval. A prirodzene, nenadchýna sa ničím iným ako rodným mestom Skalicom – na ukážku len zopár veršov zo s. 66:

*Skalica je lampa s tichým svetlom
Skalica je odlesk hladiny najväčšieho rybníka
Skalica je nevesta pred čepčením
Skalica je stratený prívesok namyslencom
Skalica je plná rubínovej šťavy
Skalica je často mojím nevyhnutným snom
Skalica je tunel z čerstvého trdelníka
Skalica je priesečník čichsi hriešnych túžob
Skalica je hlboké vrecko trhovníka
Skalica je tetovaná básnikom drevá.*

Spomenutý mozaikovitý kompozičný postup nie je v Špačkovej tvorbe nič nové, využil ho aj v predchádzajúcom románe *V pavučinách* (VSSS 2022), do ktorého začlenil medzi výrazne epické pasáže svojrôznu encyklopédiu o Skalici. Taktiež v poviedkovom súbore *Niečo o abecede* (2006) publikoval prózu *Niečo z abecedy*, osnovanú ako pestrú motívickú mozaiku.

Obidvaja protagonisti sa stretávajú v Bratislave na rôznych miestach, typických pre umelecké, najmä spisovateľské kruhy. Je to najmä už neexistujúci Klub spisovateľov na Laurinskej ulici, ktorý bol miestom rôznych udalostí, stretnutí, sporov, hádok, osláv, dokonca i fyzických stretov. Najmä Lajšňa ako neúplne naturalizovaný Bratislavčan, stále slobodný muž, je tu častým hosťom, hoci si ho málokto málokedy všimá.

Väčšinou sa ocitá v situáciách, pre ktoré platí viacmenej smutný záver: „*Ocitol sa tak nad všetkými a nad všetkým, hoci sa mu často vkrádalo do mysle konštatovanie, dosť trpké, no konštatovanie, že nad nikým a nad ničím...*“ (s. 49) Len zriedkavo je rešpektovaný ako svedok rôznych situácií, často bizarných, ako napríklad súťaž medzi dvomi priateľmi, básnikom Kalináčom a kritikom Kříčom v citovaní živých latinských výrokov. Keďže Lajšňa je absolventom gymnázia, poslúži im ako rozhodca v spore o Cicerov výrok a na malú chvíľu sa tak dostane do centra pozornosti. Inokedy sa stane mlčivým svedkom hádky, súvisiacej s podstatne vážnejšou témou, akou je strategické duchovné smerovanie Slovenska: „*Nepočúvať! Nevnímať! Nedalo sa... Podarilo sa len jedno – nevšímať si ho... Narážali vtedy na seba kluboví štagastí veľmi tvrdo ako biliardové gule, hádzuc pojmami ako Kant proti Marxovi, Hegel proti Nietzsche, Dostojevskij proti Gorkému a, div sa svete, Štúr proti Tolstému! Kto vlastne tohto ruského veľikána upozornil na Štúra, na jeho knihu Slovanstvo a svet budúcnosti? Škarvan či Makovický?*“ (s. 116 – 117).

No miestom podnetných stretnutí hlavných protagonistov nebol iba vychýrený Klub spisovateľov, ale aj tiež už neexistujúce kaviarne Krym či Tulipán, Lajšňa raz prijal pozvanie svojho priateľa a navštívil ho v jeho skalickom vinohrade, čo mu oživilo nielen spomienky na detstvo v rodnom meste, ale aj literárnu súvislosť, späť

Neobídeme ani niektoré ďalšie postavy: Vladimír Ambrož je figúrou, cez ktorú sa odhaľuje oportunizmus, intelektuálne lavírovanie i tragická prázdnota človeka, ktorý celý život pôsobil v kultúrnych štruktúrach, no nedokázal nájsť vnútornú integritu; jeho schopnosť citovať autority rôznych režimov symbolizuje prispôsobivosť slov moci.

Výrazným motívom knihy je generačný konflikt a rodinná dynamika. Postavy Ambrožových detí (Alexandra, Barbora, Vladimír junior) reprezentujú rôzne formy vzdoru, zlyhania či hľadania identity. Najmä Barbora, s jej erotickou otvorenosťou a umeleckým talentom, pôsobí ako kontrast k ideologicky zaťaženému otcovi. Autor tu veľmi presne zachytáva rozpor medzi verejnou maskou a súkromným životom.

Čo sa deje so slovami?

Druhá rovina prózy, zosobnená postavou Viktora Murka, presúva pozornosť do školského prostredia – toho Murka, ktorý v románe *Neúplný rozvrh hodín* (1986) študuje na vysokej v Bratislave, na víkendy chodí domov do Skalice, pomáha vo vinohrade, prežíva prvú lásku, skrátka žije svoj bežný život so všetkými radostami i starosťami. Neskôr sa stáva mladým kantorom na skalickom gymnáziu. V najnovšej knihe sa

vracia do školy ako penzionovaný učiteľ literatúry. Je to svojím spôsobom metafora návratu minulosti do prítomnosti. Konflikt so študentmi, najmä antisemitské narážky a symbolika papierovej lastovičky s Dávidovou hviezdou a päťcípou červenou hviezdou, otvárajú mimoriadne aktuálnu otázku: Čo sa deje so slovami, keď ich začnú mladí interpretovať cez ideologické predsudky?

Vrcholným momentom je objavenie kresby pripisovanej Hitlerovi. Ide o silný symbolický náboj, keď sa estetika oddeľuje od morálky, umenie od etiky. Viktorova bezradnosť je bezradnosťou intelektuála, ktorý si uvedomuje, že argumenty už nestačia.

Kľúčovým pojmom celej knihy je „vzbura slov“: „*V Lajšňovi hrklo, trocha akoby sa mu aj dych zastavil. Vzbura slov! To je ono! Konečne!*“ (s. 31). Slová sa vzpierajú autorovmu zámeru, význam sa mení počas presunu z mysle na papier. Ide o hlbokú metaforu dnešnej doby, kde jazyk prestáva byť stabilným nástrojom komunikácie a stáva sa bojiskom.

Hoci dej knihy vychádza z konkrétneho slovenského prostredia, jej prešah je univerzálny. Téma manipulácie slov, ideologického rozdeľovania sveta na „našich“ a „cudzie“, návratu extrémistických postojov medzi mladú generáciu – to všetko je mimoriadne aktuálne.

Špačkov jazyk je bohatý, ironický, miestami esejistický. Využíva dlhé súvetia, jemnú iróniu, historické odkazy i kultúrne alúzie. Text predpokladá čitateľa, ktorý sa orientuje v literárnych a historických súvislostiach – objavujú sa tu odkazy na Kafku, Babela, Joycea, Šolochova či slovenské literárne prostredie.

Dialógy sú prirodzené a presvedčivé, najmä šachové rozhovory medzi Viktorom a Michalom pôsobia ako filozofické intermezzo. Šach tu nie je len hra, ale obraz strategického myslenia, ťahov a protitáhov v živote i spoločnosti.

Špačkova univerzálna reflexia a originalita

Kniha nie je jednoduchým čítaním. Vyžaduje sústredenie, ochotu premýšľať a vracat sa k jednotlivým pasážam. Neponúka jednoznačné odpovede, ale kladie otázky – o zodpovednosť intelektuála, o hraniciach tolerance, o sile jazyka.

Kniha *Stratení v abecede* je intelektuálne náročné, no mimoriadne hodnotné dielo. Je to próza o strate istôt, o rozpade významov a o tom, ako ľahko sa človek môže stratiť v bublinách vlastných predstáv či spoločenských ilúzií. Autorovi sa podarilo vytvoriť text, ktorý je zároveň literárnu sondou do slovenskej kultúrnej scény i univerzálnou reflexiou modernej spoločnosti. A čo je podstatné, kniha nezanechá recipienta ľahostajným. Buď ho zneistí, alebo prinúti k hlbšiemu zamysleniu. A práve v tom spočíva jej sila.

Špačkov pohľad do umeleckého zákulisia je možno, vzhľadom na útosť knižky, príliš stručný a neúplný, ale vyjadrený originálne, neopakovateľne. Čitateľ viac či menej znalý pomerov tohto sveta „pokúšateľov“ múz všetkého druhu sa pri texte nebude rozhodne nudiť.

Jozef Špaček: *Stratení v abecede*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2025. ISBN: 978-80-8202-294-3.

PARLAMENTNÍ VOLBY v Maďarsku proběhnou v neděli 12. dubna 2026. Voliči zvolí 199 poslanců, kteří určí další politické, společenské, hospodářské a kulturní směřování země. Snímek ukazuje neobvyklý pohled na sídlo Maďarského parlamentu v Budapešti, jedné z dominant města. Třetí největší parlamentní budova na světě je zapsána na seznamu UNESCO.

Foto: Andrzej HAVLÍK

so Svetozárom Hurbanom Vajanským, ktorý v období svojho skalického pobytu neraz absolvoval veľmi podobnú cestu do vinice k svojmu priateľovi, o čom podal svedectvo v próze *Duchovia sudov*.

Zaujímú Lajšňove zasvätené a detailné postrehy o slovenskej literatúre a slovenských spisovateľoch (klasikoch i tých súčasných), napríklad úvahy o používaní foriem listov v prozaických dielach či o básnických nedeliach („*Začiatok našiel u Novomeského, jeho svetácka či bohémska bratislavská nedeľa mu pripadala i s tým veľkým časovým odstupom stále priťažlivá, so slečnou, cigarkou i Apollinariom, to bolo ono!*“, s.94).

Svojský humor a zmysel pre jemnú iróniu

Alúzie a metatextové súvislosti sa v celej Špačkovej próze vyskytujú veľmi často, väčšinou oživujú epickú výpoveď, hoci si ich viac vychutnajú skúsenejší čitatelia. Napríklad už spomenutých Kalináča a Kříča prirovnal k postavám Dobčinského a Bobčinského z Gogolovej hry *Revízor*, úryvky z básní Jána Stachu či Ladislava Novomeského a ďalších tvorcov využíva v nečakaných súvislostiach či situáciách, napríklad pri Lajšňovej snahe naplno sa ponoriť do svojej vedeckej štúdie. S početnými alúziami súvisí aj Špačkov svojský humor a zmysel pre jemnú, snád' až podprahovú iróniu. Takto vyznieva aj situácia po pohrebe „*najslobodnejšieho človeka na Slovensku Vladana Pokrutkina*“, po ktorom zažije Viliam nečakane intenzívny erotický zážitok na znak smútku za zosnulým s jeho hrdzavovlasou príbuznou...

Prichodí však dodať, že ide o humor a iróniu skôr zhovievavého rázu. Svoje miesto v jeho próze zohrávajú aj sny a túžby hlavných predstaviteľov, Lajšňa túži po pevnom zväzku so ženou a rodinnom živote, jeho úmysel oznámiť sa s výtvarníčkou Leou Ruprechtovou, ktorá vraj o neho má záujem, sa však nenaplní. Jožo Efek na naplnenie svojej túžby stať sa špičkovým spisovateľom a kritikom ešte len čaká. Obaja pôsobia na základe spomenutého skôr ako outsideri v duchu Kunderovho motta na začiatku knihy.

ta. Vyplývalo mi rčení z úst obou: jeden nabáda, že nechce byť uvádzaný jmenovitě v akci Letná. Druhý se vehementně duje, že splní jeho přání a jméno nebude v pořadu Letná vzpomínáno, natož tam nějakým způsobem figurovat. Ano, ten žádající o své neuvedení v připraveném „dramatu“ byl Petr.

Nastal den „D“ a kýžená Letná, očekávaný slet odpůrců současné vlády, se uskutečnil. Sleduji na monitoru svého PC ty nadšené tváře odpůrců režimu a kroků vlády. Náhle ustrnu v pohledu na jeden záběr nadšené a vysmáté tváře: ano, je to ona, Eva. Zachumlaná do baloňáku a s dvěma plackami na klopě, které nebyly k rozeznání, co zobrazují. Tak. Jeden pár lidí, představující vrcholné figury Hradu. A každý to táhne jinam? Nebo účast Petra na shromáždění už by byla vážně obrovská provokace vůči vládě, jejíž existenci nedávno posvětil podpisem? Třebaže to dělá jinak a jinde. Kladu si jednoduchou a vpravdě lidskou otázku. Nemají ti dva doma trochu tichou domácnost, když jeden táhne hot a druhý čehý? Anebo to byla jejich konspirace klamání tělem před společností. No nedej Bože, aby se nám ti dva kvůli tomu ještě nakonec rozvedli! Vždyť to se přece stává i v normálních rodinách, ne? (BSH)

KÝHO VÝRA

Volnomyšlenkářská Eva a alibistický Petr

Jak tak sleduji to dění v našem českém, malém rybníčku, nemohlo mi uniknout něco, nad čím tak trochu zůstává rozum stát. Je to ale jedna z maličkostí, které, když se poskládají k sobě, tvoří v celku zajímavou a obraznou mozaiku našich právě žitých dnů. Petra, o kterém je tu řeč, nemusím bystrým čtenářům ani blíže představovat. O jmenované Evě ani nemluvě.

Tak toho Petra jsem zaznamenala, jak se v přátelském duchu o čemsi domlouvá s miliónchvilkařem. Pouštím si ten záběr opět a opět a snažím se odposlouchat, o čem je jejich vzájemná a přátelská deba-

kteřou podporoval, nacisté prohrají, okupace hitlerovským Německem skončí a jeho bude čekat soud za podíl na válečných zločinech. Z Karviné v posledním tažení prchl do Vídně. Přetížený automobil na jižní Moravě havaroval, ve vraku zahynula Larischova manželka. Těžce zraněná byla dcera mého pozdějšího tchána Roberta Rózbroje, o generaci starší nevlastní sestra mé manželky. Larisch ji přinutil, aby je do Vídně doprovodila. Není vyloučeno, že na dramatické cestě byla rukojmím. Na následky zranění při havárii zemřela počátkem května ve Vídni, domů do Orlové se už nevrátila. Mohla být mojí švagrovou. Pomocí Červeného kříže se o jejím osudu až ve Vídni usilovným pátráním dozvěděl její nevlastní bratr, můj pozdější švagr Witold Powada, který po válce vystudoval filmovou akademii v Lodži a stal se významným režisérem polských dokumentárních filmů.

Německé doklady tajně vyměnili za rakouské a odjeli mercedesem

Karin Lednická ve druhém díle Šikmého kostela okolnosti tragické nehody popisuje takto:

„Paní Vilemína zahynula při autohavárii,“ oznámila Beata zdrčeně před několika dny.

„Kristepane,“ zesinal Leon. „Co se stalo, moc toho nevím. Ale prý se srazili s nějakým ruským vozidlem a ona byla na místě mrtvá.“

Zpráva o smrti Vilemíny Larischové posune chmurné rozpoložení bývalých zaměstnanců o několik dalších stupínků níž.

Bylo obtížné přijmout pomyšlení, že tato vitální, neustále se usmívající drobná blondýnka, která s takovou lehkostí dokázala nalézt pro každého vlídné slovo, už není mezi živými. Usmívala se i ve chvíli, kdy se společně s panem Hansim chystali k odjezdu, aby unikli postupujícímu ruskému vojsku. Všichni lidé ze zámku se tehdy shromáždili, aby vytvořili špalír, aby se se svými pány mohli důstojně rozloučit. Slzy tekly z mnoha očí, když Larischovi nasedli do velkého černého mercedesu a velmi pomalu vyjžděli k bráně. „Dávejte na sebe pozor, milostpaní!“ zavolala komorná Hedvika. „Nebojte se, můj muž umí ujíždět ruským kulkám,“ odpověděla zvonivě paní Vilemína, naposledy zamávala a pak už mercedes ujížděl z dohledu. Manželé Larischovi měli nejprve namířeno do Prahy, kde si potřebovali

s pomocí rodinných přátel vyměnit německé doklady a poznávací značky za rakouské.

Kolaborace s nacisty v rámci závazku k majetku

Karin Lednická důvod úprku očima uhlobaronova služebnictva vidí v etickém konfliktu vylučujících se možností bez třetí varianty:

„(Leon) nepropadá sebemenší iluzi. Ví, že na Johanna Larische mladšího bude vydán zatykač a posléze padne tvrdý trest. Kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde, a už jenom prostý fakt, že se mladému pánovi podařilo zabránit německé konfiskaci a stal se z pověření landráta (*úředník německé okupační správy v protektorátu Čechy a Morava - pozn. IH*) nuceným správcem, bude v očích lidového soudu považován za nezvratný důkaz viny. Nikdo nebude balancovat na tenké hranici mezi kolaborací a plněním závazku k rodovému majetku.“

Z čety Bezruče ženám „není hezky“

V pořadu o humanistovi, jehož „potomci dodnes vzpomínají, že si neskutečně vážil slušných a pracovitých lidí,“ glosátor František Kinský Karle Stránské a Olze Burketové, vnučkám Eduarda Larische-Mönnicha (1916-1987) a pravnučkám Jana Larische-Mönnicha (1872-1962), položil behaviorální otázku - jak jim bylo, když v hodinách české literatury musely deklamovat básně Petra Bezruče.

Žena, která se po rozvodu vrátila k příjmení Larischová, řečí těla slezského barda odvrhla s tím, že jí „nebylo hezky“, mladší sestra ji doplnila: „To víte, že se mně to nelíbilo, když víte, že takhle to nebylo.“

Také průvodce televizní Modrou krví František Kinský jistě ví, jak to bylo, vždyť jeho prababička byla rozená Larisch-Mönnichová. Proto ještě jednou potvrdil, že „Larischové měli pokoru k lidské práci a je škoda, že jejich jméno upadlo v zapomnění“.

Postscriptum, neboli douška:

Larischovy doly v Karviné byly zestátněny v roce 1945. V roce 1992 potomci žádali o restituci, ale neuspěli. Jedna z dědiček si před Františkem Kinským posteskla: „Bohužel, naši neměli na právníky“.

„Od bulharského krále prý dostal Larisch metál,“ řekne kdosi.

„Ale však nechte být. To vyznamenání si zasloužil,“ ozve se námitka z úst muže v obleku, který před chvílí přistoupil k diskutujícímu hloučku.

„A čím si ho podle vás zasloužil?“

„Vy nevíte? Z lázni udělal lazaret, na zámku v Ráji nechal ubytovat vojáky, z vlastního jim platil jídlo. To přece není jenom tak. Nemusel to dělat.“

V té chvíli se poprvé ozve Barbora: „Ale prosím vás! Vždyť to všechno beztak dělá, jenom aby se zalíbil císaři. Kdyby byl takový lidumil, choval by se jinak ke svým dělníkům. Živým i mrtvým.“

Karin LEDNICKÁ: Šikmý kostel, románová kronika ztraceného města, léta 1894-1921

Johann Larisch mladší, kterému nikdo neřekne jinak než Hansi, a jeho manželka Vilemína pobývají na zámku v Ráji, ale nad nimi se taky stahují mračna. Sotva se dá předpokládat, že Rusové budou mít pochopení pro larischovskou pragmatičnost, s jejíž pomocí se Hansimu podařilo zabránit konfiskaci rodového majetku.

Stálo ho to nemalé úsilí. Především musel Němce přesvědčit o své oddanosti. Ve věcně formulovaných prepisech seznámil landráta s historií svého starobylého šlechtického rodu. Poukázal na to, že se jeho předkové nenechali zatáhnout do židovských machinací Salomona Rotschilda při získávání Vítkovických železáren. Suše konstatoval, že česká pozemková reforma po rozpadu Rakouska-Uherska okradla jeho rod o polovinu majetku. Larischové hrdě přestáli tuto katastrofu a v následujících letech obstáli i v každodenní malé válce proti české a polské správě země. Po celou tu dobu se snažili ochraňovat německé zaměstnance před zlovůli dočasných vládců. O to více se tak pochopitelně mohli radovat z návratu Horního Slezska do náruče Říše.

Karin LEDNICKÁ: Šikmý kostel, druhý díl, románová kronika ztraceného města, léta 1921-1945

JINDŘICH WIELGUS: HAVÍŘ S KVÁDREM.

Přední český sochař (26. února 1910 Karviná - 6. května 1998 Praha), žák Karla Dvořáka a Otakara Španiela, pocházel z rodiny, v níž všichni muži byli horníci Larischových dolů a která žila v dělnické kolonii v Karviné. Jindřich Wielgus v mládí sám fáral a v dole utrpěl těžký úraz. Vliv tohoto prostředí se odrážel v jeho umělecké tvorbě. Na téma práce v hutích a šachtách a života v koloniích vznikla především v letech 1944-1947 řada plastik - Návrat domů, Fárající havíř a další. Bronzová realizace na fotografii je v Galerii výtvarného umění v Ostravě. Galerie uvádí: „Postava muže v kontrastu s těžkým břemenem je zpodobněna velmi minimalisticky, bez narativity a zbytečného naturalismu. Možná právě proto dokonale vystihuje tíhu lidského údělu. Dílo intuitivně spíše než fyzický úkon práce odráží duchovní rozměr a sysifovské snažení člověka“. Další díla mají názvy Vítězný havíř, Návrat domů, Maryčka Magdonová, Havíř, Portrét havíře J. K., Pomník horníkům (připomínka důlního neštěstí na Dole Doubrava v okrese Karviná), Památník obětem hornické práce. Cs. wikipedie píše: „Byl silně levicově orientován, členem KSČ. V období 2. světové války čerpal z biblických témat. V další tvorbě se zaměřoval především na motivy z hornického života svého rodného Ostravska. Stylové zaměření socialistického realismu s robustní stylizací monumentálních soch, které tesal v kameni nebo odléval v bronzu, kombinoval s poučením z avantgardního umění (Josef Čapek, Otto Gutfreund). Monumentální díla realizoval v architektuře, v kameni nebo v keramice“.

V roce 1976 byl Jindřich Wielgus oceněn titulem zasloužilý umělec a v roce 1989 národní umělec.

PETR BEZRUČ

Škaredý zjev

F..., to je škaredý fantom!
tak řeknou konšelé zlatého města,
tak řekne věhlasný národa vůdce,
zatřepou hlavičkou národní dámy,
tak řekne Rotšild a Gutmann, gróf Laryš a Vlček,

I jasný Sir-markýz Gero -
když jsem se z hromady sedmdesáti tisíců
do výše zdvihl. Tak bili mne bičem!
Jak vítkovské pece zrak jediný plál,
krvavý chalát mi z ramenou vlál,
na jednom nesl jsem německou školu,
na druhém nesl jsem polský chrám,
v pravici těžké jsem kladivo nesl
(levou mi urazil uhelný balvan,
oko mi vyžehl vyšlehlý plamen)
a v srdci sedmdesáti tisíců kletby a zášť.

Bůh ví, že jsem škaredý!
Puch mrtvolý ode mne táhne,
na rukou, na nohou puká mi maso,
znáš hutě v Bašce? Tak oko mi plaje,
krvavý chalád mi z ramenou vlaje,
v pravici hornické kladivo nesu,
levou mi urazil uhelný balvan,
oko mi vyžehl vyšlehlý plamen -
na zádech sedí mi sto vrahů z Modré
(jak divoké krysy mne do šíje hryžou),
na kyčlích sedí mi sto židů z Polské -
Smějte se, Bože můj, smějte se!
Tak vypadám já,
já, Petr Bezruč, od Těšina Bezruč,
porobeného národa bard.

Co robí se zajatým večerkem vltavská mládež?

Jak pozdvihli do výše Římané Spartaka vůdce?

Tak budu já stát - dávno můj zahyne národ

-
sto roku budu stát čelem ku obloze vzpřímen,
ubitou šíjí se azuru dotknu,
já, Petr Bezruč, Ahasver svědomí Čechů,
škaredý fantom a zašlého národa bard.

„VÝBUŠNÉ“ PLAVKY ŽENY OBLÉKAJÍ 80 LET

Kovový korzet. Psací stroj. Mince. Skleněné dildo ze šestnáctého století. Bicykl.

Co mají tyto předměty společného? Annabelle Hirsch vypráví dějiny prostřednictvím věcí, které patřily nebo byly určeny ženám. Stovka předmětů zde zastupuje normy a mýty, ale také symbolizuje ženskou emancipaci. V zajímavé knize, kterou nyní vydalo brněnské nakladatelství HOST, se dočtete o kuriózních objektech, ale i o zcela všedních věcech, jako jsou nůžky nebo mobilní telefon. Tyto předměty vyprávějí o osudech neznámých žen, umělkyní, intelektuálek i současných celebrit, od kurtizán a otrokyní přes Hannu Arendt až po Kim Kardashian.

„Kniha Věci od Annabelle Hirsch s lehkostí a vtipem ukazuje, že životy žen napříč historií byly mnohem pestřejší, než si obvykle představujeme. Ženy odjakživa dělaly zajímavé a odvážné věci, tvořily, rebelovaly, překračovaly hranice a posouvaly společnost kupředu. Je to osvěžující, zábavné, i když místy smutné čtení, které doporučuji všem, kdo si chtějí doplnit svůj mentální obraz historie o jednu zásadní a nesmírně zajímavou část — tu, kterou tvořily ženy,“ říká o knize její redaktorka Veronika Kloudová.

Z kapitol, které redakci poskytlo brněnské nakladatelství HOST, jsme vybrali tu s názvem BIKINY.

Každý rok je to v podstatě pořád stejné. Od října, řekněme tak do června nechává ženské tělo všechny vcelku klidné, ale jakmile slunce začne svítit víc než jen pár skromných hodin denně a stoupající teploty toho trochu podhalí, najednou se ženy nemají kam schovat před nekonečnými radami ke zdokonalení sebe samých. I v době takzvané body.

Positivity si mnoho časopisů pro ženy stále nedokáže odpustit články typu „čtyři kroky k postavě do bikin“ a takové, které už tuhle slovní zásobu nepoužívají, píšou beztak o tomtéž: je naprosto v pořádku se před létem trochu potrápít, abychom potom vzdaly hold onomu tolik vzývanému kousku — bikinám.

Tenhle dvoudílný model plavek měl premiéru v červenci roku 1946. Bylo to na pařížském koupališti Le Molitor, kde francouzská striptýzová tanečnice Micheline Bernardini vystoupila v modelu Louise Réarda, vynálezce moderních bikin. Oděvem, který se skládal z pouhých tří trojúhelníků látky, své současníky značně pobouřila. O pár desítek let dříve byla plavkyně Annette Kellermann zatčena za pohoršování veřejnosti, protože údajně plavala v příliš těsném jednodílném plaveckém úboru. Ačkoliv teď už všechno tak puritánské nebylo a od dvacátých let a nově objeveného konceptu „letní dovolené“ se ženy procházely po plážích

v plavkách stále častěji, byly bikiny i tak ještě hodně odvážné. „Výbušné“, dalo by se říct, nebo si to tak aspoň představoval Réard. Několik dní před vystoupením v Molitoru zahájily USA na atolu jménem Bikini testy jaderných zbraní a nové plavky byly pojmenovány na počest tohoto „pokroku“. Model, který Bernardini předváděla, byl dokonce potíštěn novinovými titulky o jaderné události. Měl se stát symbolem modernity a osvobození žen, koneckonců tanečnice sice vzbuzovala udivené pohledy, ale aspoň ji už nikdo nezatlk. Přesto bylo mnoho lidí proti bikinám. Španělsko a Itálie je například zakázaly, papež se pohledem na ženský pupík cítil pobouřen a americký časopis Modern Girl usoudil, že o tomhle hadříku není třeba ztrácet slova, protože „je beztak nemyslitelné, že by mladá žena, která má jen špetku slušnosti a decentnosti, něco takového nosila“.

Očividně se ale našly ty, jež byly ochotné vyměnit slušnost a decentnost za dotek slunečních paprsků na holém břichu. Například Brigitte Bardot, Marilyn Monroe, „Bond girl“ Ursula Andress a mnoho dalších hvězd. Na konci šedesátých let dokázaly z „Itsy Bitsy Teenie Weenie Bikini“ udělat běžně přijatelný plážový oděv. A jednodílné plavky se tím na několik desetiletí staly staromódním kouskem.

Tenhle zlatý model byl vytvořen v roce 1947 pro vítězku soutěže krásy Miss Réard a poukazuje na druhou fázi vývoje bikin. Ačkoliv totiž byly tyhle odvážné plavky určitou dobu chápány jako výraz osvobození, brzy se ukázalo, že je možné je využít úplně jinak, a to jako prostředek sexualizace a objektivace ženského těla. Například pro „pin-up girls“ — hypererotizovanou ženskou postavu padesátých let, o které snili především muži, co své vlastní ženy navlékali do ošklivých zástěr — byly bikiny něco jako pracovní oděv. V soutěžích krásy, které vznikaly víceméně ve stejné době, se proměňovala v plavkách (tedy bikinách) stala královskou disciplínou. Vidali jsme tam ženy, které předváděly svá polonahá těla před výlučně mužskou porotou a celé roztrášené čekaly na verdikt oněch pánů. Jsem krásná?

Ano? Ne? První Miss World v roce 1951 na sobě měla bikiny dokonce i při slavnostním vyhlášení. A přestože se tohle později zrušilo a adeptky si mohly dojet pro šerpu už aspoň jakžtakž oblečené, ani tak se v soutěži nevyhnuly předvádění svých pozadí v „trojúhelníčku“. Což od poloviny šedesátých let čím dál více iritovalo feministky. Jejich protesty, které jsou známy do dnešních dnů, však nebyly namířeny vůči oděvu jako takovému, ale velice důrazně proti tomu, do jaké role ženy stavěl — jako by šlo o přehlídku skotu.

Takhle to aspoň v roce 1968 formulovaly na plakátech, které

visely leckde v ulicích New Jersey v době před konáním soutěže Miss Amerika. Protestovaly proti „dražbě dobytka“, která se tu tak bezostyšně pořádala. Téměř tři stovky protestujících žen s sebou na akci měly dokonce i ovci — zvířata běhala spolu s davem po ulici s šerpou Miss Amerika kolem krku. Některé ženy nesly transparenty s vyobrazenými nahými ženskými těly rozporcovanými na části podobně jako na tabuli v řeznictví — žebírko, krk, stehno a podobně. A pod tím stálo napsáno: „Konec steakovým praktikám.“ I anekdota o hořících podprsenkách se vztahuje k tomuto protestu, ale ta bude spíš legendou než skutečným případem. Ženy sice opravdu odhazovaly podprsenky do popelnic, ale jediné, co tenkrát vzplanulo, byl jejich vztek. Ještě slavnější byl protest ze 20. listopadu roku 1970, kdy se několik feministek převlečených za elegantní dámy vplížilo do publika na finále soutěže Miss World v londýnském Royal Albert Hall. Ve svých luxusních kabelkách si přinesly neobvyklé doplňky: vodní pistole, moučné bomby a řehtačku, která měla dát startovní signál. Plán byl zaútočit během proměny v plavkách, nejvíce ponižující částí soutěže. Jenže moderátor ten večer vytahoval jeden mizogynní vtip za druhým, takže dámám rychle došla trpělivost a řehtačka se ozvala dřív, než měla. Najednou se na jevišti snesla sprcha moučných a smradlavých bomb a z hlediště se ozývalo: „Nejsme krásné! Nejsme ošklivé! Jsme NAŠTVANÉ!“ Mladé ženy byly zatčeny a v Royal Albert Hall byla toho večera zvolena první Miss z řad „people of color“.

Zajímavé je, že v roce 2014 byla přehlídka bikin zrušena, od té doby mělo jít spíš o hlavy slečen než o jejich pozadí. Kvůli klesajícímu diváckému zájmu však table disciplína byla opět zavedena.

Debaty nad módou dámských plavek, a tedy i nad ženským tělem pokračují dál. Zatímco dřív se lidé bouřili kvůli příliš malému množství látky, v srpnu roku 2016 se to ve francouzských novinách hemžilo titulky o tom, že látky je pro změnu příliš mnoho. Tehdy se o letní skandál postaraly takzvané burkiny, tedy celotělové plavky coby „cudný oděv“. Na plážích se zase zatýkalo, na koupalištích se začaly objevovat cedule „no burkini“ a opět vzplanuly rozhořčené diskuse, kterých se účastnili hlavně muži. K žádnému uspokojivému výsledku však nevedly, protože na otázku, co žena na pláži nebo do bazény smí a nesmí nosit, může existovat jen jediná odpověď: Ať si nosí látky přesně tolik, kolik se jí líbí.

Ilustrační foto: archiv redakce ALARM revue

STANISLAV ZEMAN Kdopak je za dveřmi

Zvonek
Podíváš se špehýrkou
Je to on
Není to on
Na koho čekáš
Otevřít
Neotevřít
Jsi to ty
Nejsi to ty
Godote

(Před 120 lety, 13. dubna 1906, se nedaleko irského Dublinu, ve Foxrocku, narodil Samuel Beckett, básník, spisovatel, dramatik, významný tvůrce absurdního divadla, mj. autor hry Čekání na Godota.)

PŘEČETLI JSME PŘES RAMENO

DÍŽ

Radši jsem šla ven, abych přišla na jiné myšlenky. Jaká je to pod kůlnou divná kadetka? Nahoře užší. Vždyť je to díž na chleba. Tu babi navečer přinesla doprostřed kuchyně. Kvásek už byl rozmočený a brambory uvařené. Protlačila je mačkátkem, které sloužilo jenom k tomu; ještě tam visí za dveřmi. Do díže nasypala mouku, sůl, postupně dolévala teplou vodu a s velkou vařečkou se začala točit kolem díže, dokud těsto nebylo krásně hladké. Přikryla ho. A nechala do rána. - To se nejdříve vytápěla chlebovka. „Přivez mi dříví,“ volala babi, „jsou delší a stojí zvlášť v rohu dřevníku. Pamatuj si, dvanáct kusů, to je akorát. Také to budeš jednou dělat...“ Potom rozdělila velké těsto do ošatek s takovou přesností, že byly snad na gram stejné. Lžící vyškřábala díž, tu hromádku dala na talířek a to byl kvásek pro příště. Potom už vyhrnula uhlí z chlebovky, vymetla ji a hodila dovnitř zmuchlaný kus papíru. Podle toho, jak rychle shořel, poznala tu správnou teplotu. Na dřevěnou rovnou lopatu vyklápěla ošatky, doprostřed bochníků udělala důlek a sázela je postupně co nejloužeji do chlebovky. Potom se už dvorem začala šířit vůně teplého chleba.

Alenka WEISEROVÁ, publikace **Dotýkat se slovy, Poezie a krátká próza chorvatských Čechů**; Slezská univerzita v Opavě, 2025. Autorka citované ukázky (nar. 1956) pochází z vesnice Lipovec (Ljudevit Selo), kde se po generace mluví česky, žije se českou kulturou, je tam česká škola a hraje se české divadlo.